

Opracowała Maria Chudyk

Techniki twórczego myślenia w przedszkolu

Wiek przedszkolny jest najlepszym momentem na podjęcie stymulacji twórczego rozwoju dziecka poprzez zabiegi metodyczne i organizacyjne, ponieważ jest to wiek intensywnego rozwoju wyobraźni, fantazji i zabaw twórczych, okres dociekliwych pytań i poszukiwań własnych rozwiązań, uczestnictwa i inicjatywy w organizowaniu zabaw tematycznych, naturalnej kreatywności i pomysłowości. Jest to też okres rozbudzonej i spontanicznej ekspresji werbalnej, plastycznej, muzycznej i ruchowej oraz ujawniania się pierwszych oznak uzdolnień kierunkowych (Nalaskowski, 1989)

„Odejmuwanie” przeszkód w tworzeniu jest szeroko w edukacji przedszkolnej stosowane poprzez różnorodne metody aktywizujące i traktujące wychowanka podmiotowo (pedagogika zabawy, system C. Orffa, metoda M. Montessori, metoda W. Sherborne, metody twórcze wychowania fizycznego Labana, Thullina, Kniessów, formy dramatyczne i muzyczne, Metoda Dobrego Startu M. Bogdanowicz, wychowanie estetyczne, program „Przedszkolaki Krok Pierwszy/Drugi” czy też metoda edukacji matematycznej prof. E. Gruszczyk – Kolczyńskiej). Dzięki stosowaniu tych metod i technik przez nauczyciela dziecko nie tylko uczy się przez doświadczanie i przeżywanie, ale jest otwarte na otoczenie, śmiałe w działaniu i pełne wiary we własne możliwości, potrafi wyrażać siebie i swoje myśli w różnych formach ekspresji, potrafi współdziałać w grupie i zespole, dzielić się swoimi pomysłami z rówieśnikami w celu organizowania czy kontynuowania wspólnej zabawy oraz poznaje techniki rozwiązywania problemów.

W literaturze pedagogicznej¹, w odniesieniu do dzieci w wieku przedszkolnym proponuje się stosowanie następujących metod i technik stymulujących aktywność i myślenie twórcze dzieci, które „dodają” dziecku umiejętności twórczych:

- **w zakresie rozwijania myślenia dywergencyjnego**, którego cechami są giętkość, płynność, oryginalność:
 - tworzenie analogii prostych (poszukiwanie podobieństw w zakresie relacji, struktur między dwoma zjawiskami, np. „Przedszkole jest jak ...(dom), ponieważ...(jest tu miło, ładnie, bezpiecznie, itp.), personalne (wczuwanie się w określony problem, identyfikowanie się z danym zjawiskiem „Jesteś wodą, mgłą, ogniem”, itp.), fantastyczne (łączenie ze sobą sprzecznych zjawisk, rzeczy, dzięki czemu można uzyskać nowe, niespotykane rozwiązania, np. „Tańczące domy”, „ O drzewie, które zamiast gałęzi miało ręce”, „ Narysuj zamek z muszli”), symboliczne (przenoszenie zjawisk, odczuć, rozwiązań problemów na daną dziedzinę aktywności, np. pokaż ciałem (w rysunku) „Smutek”, „Radość” „Słodkość”, „Kwaśność”, „Zimno”); (Kossowska, 1997; Limont, 1994)
 - przewycięzanie przeszkód przez widzenie inaczej w ćwiczeniu „Różne zastosowania przedmiotu”; (Nęcka, 1998); „Do czego służyć może...”, „Co można zrobić z...”; (Bąbka, 1993)
 - pracę z kartami kreatywnymi np. „Żywioty”; (Szmidt, Bonar, 1998, 2000)

¹ Na podstawie literatury zamieszczonej w bibliografii oraz na podstawie przekazów słownych na szkoleniach i warsztatach organizowanych przez WODN, LCDN i KP w Łodzi, oddział łódzki KLANZY, Polską Fundację Dzieci i Młodzieży oraz Ośrodek Doskonalenia Rozwoju Dzieci i Młodzieży S.C. w Łodzi

- stosowanie zadań i pytań otwartych, wskazujących na wielość różnych rozwiązań, skłaniających do wyszukiwania hipotez, śmiałych pomysłów rozwiązania: zabawy samorzutne i inspirowane tematyczne, ruchowe, konstrukcyjne, plastyczne, muzyczne i werbalne, gra w role, zadania o niepełnych danych, wypowiedanie się na temat znaczenia niejednoznacznych stwierdzeń, obrazów, kształtów;
 - twórcze opowiadania uzupełniane i wzbogacane przez stosowanie pytań „A kto myśli inaczej? A kto przypomina sobie podobne zdarzenie? A kto zupełnie inne?” „Czy na pewno tak? A czy można jeszcze inaczej?” „A gdyby coś się zmieniło, to co by się z tym stało?”;
 - zmienianie zakończenia opowiadania, np. „Jak można inaczej dokończyć...”;
- **w zakresie rozwijania umiejętności planowania własnych działań, projektowania wytworów:**
- „myślenie rękoma”, czyli modelowanie i lepienie;
 - zabawy konstrukcyjne, plastyczne przestrzenne i płaskie;
 - wykonywanie złożonych poleceń i zadań;
 - organizowanie przebiegu zabaw tematycznych i dydaktycznych, hodowli roślin lub zwierząt;
 - planowanie i organizowanie udziału w akcjach środowiska regionalnego;
 - tworzenie wystawek i gazetek tematycznych;
 - tworzenie gier-opowiadań z kostką;
 - zabawa „Przyczyny” – podawanie hipotetycznych przyczyn różnych sytuacji;
 - ćwiczenia w uzupełnianiu zdań „Co można by było robić podczas deszczu?”;
- **w zakresie rozwijania umiejętności przekształcania otaczającej rzeczywistości materialnej, kulturowej i społecznej:**
- chińskie łamigłówki „Tangramy” złożone z 7 elementów; (Fisher, 1999)
 - przekształcanie figur geometrycznych w obrazki;
 - przekształcanie graficzne symboli, figur geometrycznych, wzorów, linii, oskomat;
 - „Bricolage” – wykorzystywanie do tworzenia nowej rzeczy zastanych elementów składowych (bricolage przedmiotowy, rysunkowy, zdaniowy), tworzenie z wielu odrębnych obrazków, przedmiotów wspólnej kompozycji; (Nęcka, 1998; Szmidt, Bonar, 1998, 2000)
 - ćwiczenia: „Dziwna podróż” wykorzystujące linie łamane narysowane na tyłu kartonach, ilu jest uczestników oraz ich wyobraźnię (uczestnicy rysują wszystko to, co chcieliby zobaczyć w czasie podróży), by ostatecznie połączyć linie ze sobą tak, by powstała wspólna trasa podróży;
 - „Dopracowanie kółka” – tworzenie wielu rysunków, przedmiotów z wykorzystaniem lub na bazie tej samej figury; (Fisher, 1999)
 - zamianę czegoś w coś innego podczas działania plastycznego, konstrukcyjnego, ruchowego, itp., przekształcenia werbalne rymowanek, wierszyków i piosenek, np. „Włazł płotek na kotka i szczeka”
- **w zakresie rozwijania umiejętności dokonywania skojarzeń i abstrahowania, (wyodrębniania cech):**
- ćwiczenia i zabawy werbalne oraz graficzne: „Co może śnić się słońku?” „Co przypomina to drzewo, kamień, liść?” „Do czego podobna jest ta chmura?” „Gdy słyszę słowo..., to myślę o...” „Z czym ci się to kojarzy?” „Co kojarzy ci się z ...”; (Szmidt, Bonar, 1998, 2000)

- „Konstelacje” – tworzenie kształtów, wzorów z rozproszonych punktów, kleksów; (Bowkett, 2000)
 - „Kleksografia” – tworzenie obrazka z wykonanych farbą lub tuszem na kartonie kleksów; (Fisher, 1999)
 - „Archiwum”, „Chińska encyklopedia” wymienianie znanych rzeczy, wg podanej cechy, np. które są białe, ciepłe, zimne, itp.; (Nęcka, 1998; Truchta, 1999)
 - „Personifikacja”, „Papuga policjanta jest...” – nadawanie cech ludzkich przedmiotom lub zjawiskom; (Truchta, 1999)
 - „Łańcuchy skojarzeń” – tworzenie ciągów skojarzeniowych, gdzie kolejna nazwa kojarzy się z poprzednią (np. na dany temat, na temat pojęcia, wyrazu, obrazu, muzyki); (Truchta, 1999)
 - „Gwiazda” tworzenie wielu skojarzeń do jednego podstawowego wyrazu, czy pojęcia; (Truchta, 1999)
 - mnemotechniki, mapy myśli; (Szurawski, 2004)
 - skojarzeniowe opowieści – tworzenie tekstu, w którym uwzględnione są, w ustalonej kolejności, nazwy przedmiotów realnych, na ilustracjach; uzupełnianie zakończeń „Co było potem?” (De Bono, 1994; Bowkett, 2000)
 - „Lista atrybutów” – wyróżnianie wszystkich cech badanego przedmiotu; (Kossowska, 1997)
 - „Podobieństwa-Różnice” - wyszukiwanie maksymalnej ilości cech wspólnych lub odrębnych między badanymi, wybranymi obiektami;
 - „Kampania reklamowa” na dany temat, danego przedmiotu, zjawiska, uzasadnianie wyboru; (Kossowska, 1997)
 - myślenie lateralne wg E. de Bono – odgadywanie, co mogło ukryć się na kolejnym fragmencie zakrytego obrazka lub obrazu (sztuka, malarstwo abstrakcyjne, barwne plamy, rysunki wieloznaczne, kolorowe pisma, ilustracje); układanie opowieści do tych obrazków, nadawanie im tytułów; (De Bono, 1994, 1995)
- **w zakresie rozwijania umiejętności uważnego obserwowania i komentowania dokonanych spostrzeżeń (myślenie dedukcyjne):**
- ćwiczenia w snuciu przypuszczeń „Zakryte obrazy” - zakrywanie i stopniowe odkrywanie ich a dziecko odgaduje, co jest na kolejnym fragmencie; (Bowkett, 2000)
 - odgadywanie znaczeń symboli, wzorów, śladów;
 - wymyślanie tytułów do obrazków, muzyki, opowiadań;
 - tworzenie początku lub zakończenia fragmentu opowiadania (Szmidt, Bonar, 1998, 2000)
 - wyróżnianie wad przedmiotów „Jakie są wady krzesła, książki...?”, „Co mają ze sobą wspólnego wylosowane obrazki?” oraz wad i zalet „Dwie strony medalu”; (Fisher, 1999; Nęcka, 1998)
 - zastanawianie się nad zjawiskami, przedmiotami „Co mnie dziwi? Czego chciałbym się dowiedzieć na temat...?” (Szmidt, Bonar, 2000)
 - pytania alternatywne „ Co by było, gdyby.... (np. nie było samochodów); (Szmidt, Bonar, 1998, 2000; Nęcka, 1998)
- **rozwijanie zdolności tworzenia poprzez ruch, np. poprzez:**
- kinezylogię edukacyjną i metodę Dennisona; (Hannaford, 1998)
 - gimnastykę rytmiczną A. i M. Kniessów; (Gniewkowski, 1988)
 - metodę opowieści ruchowej; (Gniewkowski, 1983, 1986)
 - metodę C. Orffa - improwizacje ruchowe bez muzyki, np. naśladowanie czynności osób dorosłych, poruszania się zwierząt, ptaków, roślin, ruchu maszyn, samochodów,

nakręconych lub poruszających się zabawek, odtwarzanie ruchem różnych figur geometrycznych, liter lub dowolnych rysunków, naśladowanie ruchu partnera, ruchu przyborów; (Gniewkowski, 1983, 1986)

- metodę gimnastyki twórczej R. Labana; (Gniewkowski, 1985)
- wyrażanie za pomocą gestu, mimiki, ruchu ciała nastrojów, zjawisk, przedmiotów, emocji itp.; (Szmidt, Bonar, 1998, 2000)

➤ **rozwijanie zdolności tworzenia poprzez muzykę**, np. poprzez:

- improwizacje solowe, dialogowe (np. śpiewane dialogi, czyli pytania i odpowiedzi), taneczne, instrumentalne, rytmiczne, melodyczne, muzyczne, bajki improwizowane, zabawy ilustracyjne i inscenizowane przy muzyce, opowieści muzyczne lub umuzyycznienie prostych tekstów z literatury dziecięcej;
- improwizacje ruchowe z muzyką, aktywne słuchanie muzyki; (KLANZA, 1995, 1999) (instrumenty perkusyjne, głos lub nagrana muzyka), np. akcentowanie mocnych części taktu, reagowanie na pauzy w muzyce w dowolny sposób, tworzenie gestów (ruchu) do efektów akustycznych głosu ludzkiego, odtwarzanie na instrumentach rytmu i dynamiki ruchów (gestów), dostosowywanie ruchu do granego rytmu i jego dynamiki, ilustrowanie ruchem muzyki, opowieść ruchowa do słów n-lki, opowiadania taneczne, itp.
- tworzenie akompaniamentu do wiersza, ruchu, plastyki, obrazka;
- łączenie muzyki z plastyką, literaturą, dramą, pedagogiką zabawy - interpretacja plastyczna, ruchowa muzyki, piosenki, improwizacje ruchowo-muzyczne, inspirowanie muzyką do plastyki; (KLANZA, 1995, 1999)

➤ **rozwijanie zdolności tworzenia poprzez plastykę**, np. poprzez:

- różnorodne techniki malarskie i rzeźbiarskie;
- kompozycyjne wycinanki, wydzieranki, naklejanki z gotowych elementów, nieużytków i materiału przyrodniczego; (Dorance, 1997)
- wyrażanie doświadczeń zmysłowych plastyką, interpretacja plastyczna, graficzna wykonywanych czynności, usłyszanych dźwięków, muzyki;
- interpretowanie własnych prac plastycznych;
- wypowiedzanie się na temat fantastycznych, symbolicznych i abstrakcyjnych prac plastycznych, obrazów i ilustracji;
- uzupełnianie szczegółów, przekształcenia graficznych elementów, tworzenie map, szkiców, gier, itp. (Szmidt, Bonar, 1998, 2000; Fisher 1999; Bowkett, 2000)

➤ **rozwijanie zdolności tworzenia poprzez literaturę i żywe słowo**, np. poprzez:

- inspirowanie do wypowiedzi na temat wiersza o tematyce fantastycznej (np. wiersze D. Wawiłow „Rupaki”, „Kałużyści”, J. Kulmowej „Krześlaki”), na temat opowiadań, baśni, utworów literackich;
- przekształcenia wierszyków treści i zakończeń opowiadań, bajek, historyjek obrazkowych, ekspresja narracyjna – tworzenie własnych opowiadań bajek, historyjek, dialogów, inscenizacji; (Szmidt, Bonar, 1998, 2000)
- prezentacja ulubionych książek, bajek, ich treści i bohaterów;
- wywiady, rozmowy na określony temat;
- inspirowanie poezją twórczości plastycznej, muzycznej i ruchowej; tworzenie poezji, wylizanek, śpiewanek i piosenek;
- improwizowane spektakle i przedstawienia;
- zabawy dramowe z tekstem, zabawy fabularyzowane, opowieści ruchowe, wprawki pantomimiczne – wykonywanie „na niby” pewnych czynności, chodzenie w różny

sposób, interpretowanie historyjek lub obrazków wg indywidualnych pomysłów, np. „Scenki pantomimiczne”, układanie i prezentowanie historyjek w oparciu o wylosowane nazwy (obrazki) uczuć – grupowe scenki pantomimiczne lub inscenizacje;

- zabawy z rekwizytem, np. używanie przedmiotu jako..., oglądanie przedmiotu jak..., układanie z przedmiotów..., dobieranie przedmiotów dla określonego celu, dobieranie przedmiotów do określonych gestów, zachowań, wydawanie dźwięków lub słów w imieniu przedmiotu, opowiadanie historii lub przygód rekwizytu.

Do pobudzania, inspirowania i stymulowania aktywności i myślenia twórczego można wykorzystać:

- kącik książek, także wykonanych przez dzieci,
- albumy z ilustracjami o różnorodnej tematyce, także wykonane przez dzieci,
- kąciki tematyczne – lalek, samochodowy i teatralny,
- kąciki lub zestawy do eksploracji wyposażone w takie przybory, jak: lupa, mikroskop, miarki, wagi, artykuły sypkie, pojemniki, kubeczki zapachowe, przedmioty wydające dźwięki, itp.
- kącik muzyczny z instrumentami perkusyjnymi, szmerowymi, akustycznymi, magnetofonem i taśmami do nagrań audio, kasetami z różnorodnymi dźwiękami z otoczenia,
- kącik plastyczny wyposażony w różnorodne przybory i materiały plastyczne, nieużytki,
- kącik gier wyposażony w gry, także wykonane przez dzieci, układanki, loteryjki, także z obrazkami do skojarzeń, układankami typu „puzzle”, „Pus”, „Memory”,
- kącik klocków wszelkiego rodzaju do konstruowania i kompozycji przestrzennych i półpłaskich, z pudełkami tekturowymi,
- kącik do zabaw ruchowych wyposażony w chustki szyfonowe, szarfy na trzonach, dzwoneczki na nadgarstki, woreczki, szarfy, kręgle, itp.,
- „skrzynię skarbów” z nieużytkami, dziwnymi przedmiotami o różnym pochodzeniu i przeznaczeniu,
- kącik przyrodniczy z różnorodnym tworzywem naturalnym,
- specyficzne środki dydaktyczne rozwijające twórcze myślenie: karty kreatywne np. „Żywioty”, wyd. WSiP,
- środki dydaktyczne ułatwiające poznawanie i wyrażanie emocji, np. karty emocjonalne, kostka uczuć, pacynki, lusterka,
- kącik matematyczny wyposażony w cyfry, znaki matematyczne, kostki, zabawki edukacyjne, zegary, kalendarze, kolorowe liczby, klocki Dienes’a, itp.,
- kącik liter z alfabetem ruchomym, stemplami literowymi, itp.,
- książki edukacyjne dla dzieci wydawane przez wydawnictwa.

W rozwijaniu umiejętności twórczych dziecka w wieku przedszkolnym mogą być skuteczne także karty pracy dla dzieci 5- i 6-letnich, które oprócz stymulowania twórczej aktywności mogą mieć jeszcze kilka innych funkcji: **usprawniającą** (wpływają na doskonalenie koordynacji wzrokowo-ruchowej oraz sprawności manualnej poprzez np. rysowanie i malowanie, posługiwanie się przyborem), **ekspresywną** (umożliwiają dziecku ekspresję myśli, przeżyć, uczuć i wyobrażeń w bezpieczny dla niego sposób, bez konieczności werbalnej konfrontacji z innymi, „twarzą w twarz”), **kształcącą** (umożliwiają dziecku wizualizację a przez to wzbogacanie jego myśli i przeżyć wewnętrznych, rozwijanie zainteresowań poprzez dostarczanie nowych, niezwykłych tematów do refleksji oraz

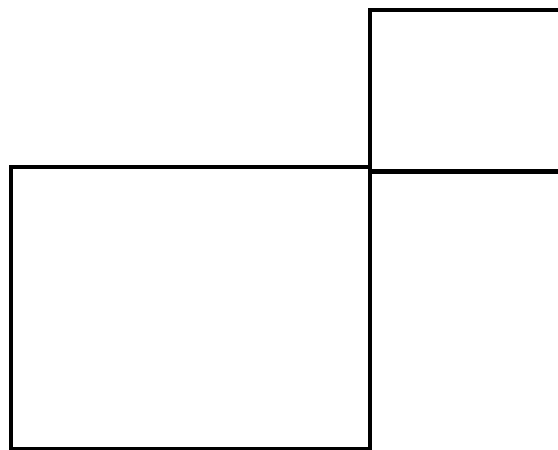
niezwykłych form pracy i wykorzystania materiałów), **terapeutyczną** (są czasami jedynym sposobem „oswajania” niepokojących myśli, wypowiedania się na tematy wywołujące negatywne emocje, np. strach, smutek, zaspokajają potrzeby aktywności, działania, tworzenia czegoś nowego dla siebie i innych), **diagnozującą**: dzięki nim nauczyciel może uzyskać informacje na temat umiejętności dziecka, także tych, które nazywamy twórczymi).

Oto przykładowe karty pracy:

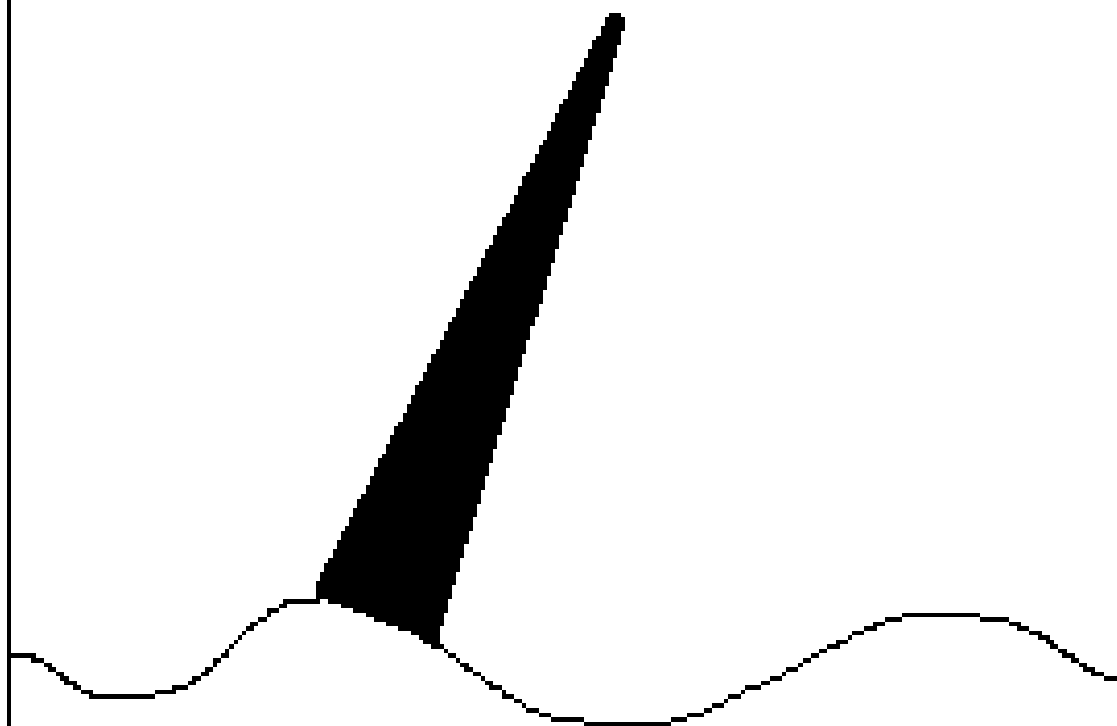
Podaj kilka sposobów na udoskonalenie krzesła:

Zamień rysunek w coś innego.

Zmień rysunek w coś innego.

Bibliografia:

1. Bąbka J. (1993), *O myśleniu przedszkolaka*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 9.
2. Bowkett B. (2000), *Wyobraź sobie, że... Ćwiczenia rozwijające twórcze myślenie uczniów*, WSiP, Warszawa.
3. De Bono E. (1994), *Naucz swoje dziecko myśleć*, tłum. M. Madaliński, Wyd. „Prima”, Warszawa
4. De Bono E. (1995), *Naucz się myśleć kreatywnie. Podręcznik twórczego myślenia dla dorosłych i dzieci*, tłum. M. Madaliński, Wyd. „Prima”, Warszawa
5. De Bono E. (1996), *Sześć kapeluszy, czyli sześć sposobów myślenia*, tłum. M. Paterson, Wyd. „Medium”, Warszawa
6. Dorance S. (1997), *Zajęcia twórcze w przedszkolu*, Cyklady, Warszawa
7. Fisher R. (1999), *Uczymy jak myśleć*, WSiP, Warszawa.
8. Gniewkowski W. (1983), *O metodach wychowania fizycznego w przedszkolu*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 4.
9. Gniewkowski W. (1985), *Gimnastyka twórcza (ekspresyjna) Rudolfa Labana*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 5.
10. Gniewkowski W. (1986), *Metody twórcze w-f w przedszkolu i ich znaczenie w rozwoju osobowości dziecka*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 7-8.
11. Gniewkowski W. (1983), *Gimnastyka rytmiczna A. i M. Kniessów – nie znana w naszym kraju metoda twórcza WF*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 1.
12. Halska Z. (1992), *Psychologiczne aspekty twórczego działania*, „Wychowanie w przedszkolu”, nr 4.
13. Hannaford C. (1998), *Zmysłne ruchy, które doskonalą umysł*, Polskie Stowarzyszenie Kinezylogów „Medyk”, Warszawa
14. Kossowska A. (red.), (1992), *Przedszkolaki Krok Pierwszy*, Polska Fundacja Dzieci i Młodzieży, Warszawa.
15. Kwiatowska M. (red.), (1985), *Podstawy pedagogiki przedszkolnej*, WSiP, Warszawa.
16. Limont W. (1994), *Synektyka a zdolności twórcze*, Wyd. UMK, Toruń.
17. Limont W. (2002), *Zdolności twórcze dzieci w wieku przedszkolnym*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 8.
18. Limont W. (1999), *Rozwijanie wyobraźni twórczej*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 6.
19. Muchacka B. (2000), *O stymulowaniu aktywności poznawczej*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 7.
20. Nałaskowski A. (1989), *Spoleczne uwarunkowania twórczego rozwoju jednostki*, Toruń.
21. Nęcka E. (1998), *Trening twórczości*, Impuls, Kraków.
22. Nęcka E. (1994), *TRoP- Twórcze Rozwiązywanie Problemów*, Impuls, Kraków.
23. Nęcka E. (2001), *Edukacja dla twórczości*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 8.
24. Pankowska K. (2000), *Pedagogika dramy; teoria i praktyka*, Wyd. „Żak”, Warszawa.
25. PSPiA Klanza (1999) *Kurs wstępny z pedagogiki zabawy*, Lublin.
26. PSPiA Klanza (1995) *Tańce i zabawy dla grupy*, Lublin.
27. Szmidt K.J., Bonar J. (2000), *Program edukacyjny „Żywioły”. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym*, WSiP, Warszawa.
28. Szmidt K.J., Bonar J. (2000), *Program edukacyjny „Żywioły”. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym. Klasa II. Książka dla nauczyciela*, WSiP, Warszawa.
29. Szmidt K.J., Bonar J. (1998), *Program edukacyjny „Żywioły”. Lekcje twórczości w nauczaniu zintegrowanym. Klasa I. Książka dla nauczyciela*, WSiP, Warszawa.
30. Szmidt K.J. Rakowiecka B. Kraszewski K. (1996), *Program edukacyjny „Porządek i przygoda”. Lekcje twórczości*, WSiP, Warszawa.
31. Szurawski M. (2004), *Pamięć. Trening interaktywny. Cz I*, Wyd. Ravi, Łódź.
- Truchta B. (1999), *Techniki twórczego myślenia*, „Wychowanie w Przedszkolu”, nr 4.